

NAGY EMESE: AZ ESZTERGOMI KIRÁLYI PALOTA Az 1934-1969 között végzett régészeti ásatások eredményei

VUKOV KONSTANTIN

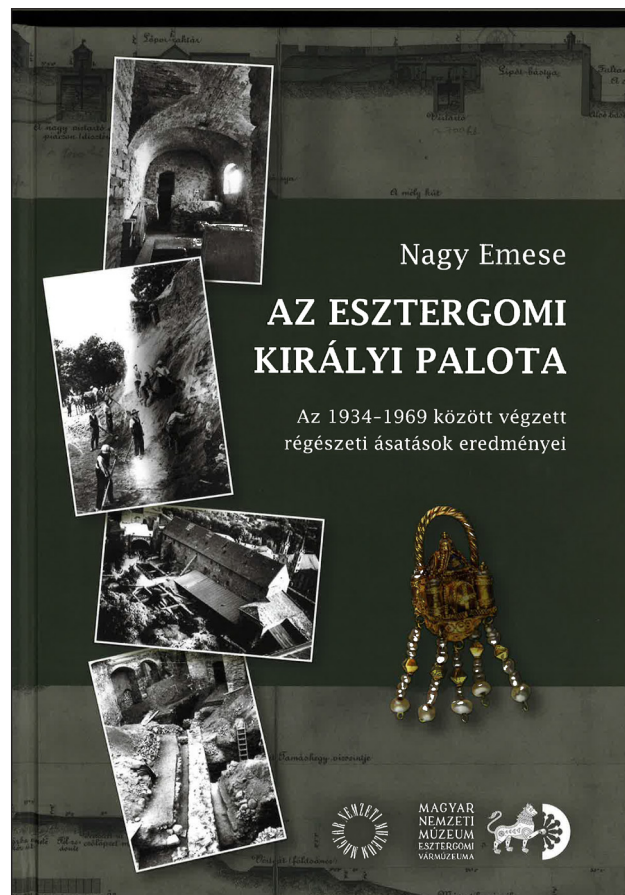
Az esztergomi régészeti emlékekkel foglalkozó kutatók és mindazok, akik a középkori királyi központok régészete és története iránt érdeklődnek egy nagyon régóta várt mű megjelenését ünnepelhetik most. Hiánypótló munka került ki a nyomdagép alól, amelyet korábban is megpróbáltak sajtó alá rendezni még az Országos Műemléki Felügyelőség működése idején, amely intézmény is már több mint két évtizede megszűnt. Sajnos a szerző, Dr. Nagy Emese régész nem érthette meg hatalmas munkájának megjelenését, 2008-ban elhunyt. Szerencsére az Esztergomi Vármúzeum az elmúlt 6-8 évben digitalizálta a művet, az ábrákat grafikailag korrigálta, s így már nem maradt rejtett állapotban, csak éppen a könyv alakra várt.

Eddig jóformán csak „előzetes jelentés” cikkek formájában ismerhette a szakma a harmincas évek utáni Esztergom új ásatásának eredményeit. Igazában az 1964-1969 közötti ásatásokat Nagy Emese kandidátusi értekezés keretében dokumentálta és dolgozta fel. Ebben természetesen be kellett mutatni az - addig összességében nem publikált - 1934-38 évi ásatásokat, mivel azok nélkül az ő munkája nem lenne értékelhető. A kandidátusi dolgozat kiadásra szánt anyaggá vált, és így ebben az Esztergomra vonatkozó régi források, képek alapos értékelésére és már a későbbi, mások (például Horváth István) által végzett fontos ásatásokra is kitért. A kiadásra szánt kézirat lezárási idejét a szerző a bevezetésben 1987-ben határozta meg.

Ahogy az archív feltárási képeket és egy kiemelkedő középkori leletet megjelenítő fedlapot felütjük, rögtön az ásatási terület helyszínrajzi térképe és ezen a helyiségek, ásatási szelvények, feltárási területek számmal ellátott azonosítása található a belső előzéklapon. Mivel a mű a helyekre gyakran hivatkozik, az első borító belső oldalára felütve a kötetet, kényelmesen és gyorsan tudjuk a leírásokat térben követni. A hátsó borító lapokon pedig ugyanilyen praktikus használatra szánta a kiadó a jelmagyarázatot a „nagy átfogó (ásatási) metszetrajzokhoz”.

Már ez eddigiekből is kitetszik, hogy nem esti, ágybeli olvasmányos műről van szó, hanem részletes tudományos dokumentáló és elemző munkáról. Emellett vannak olyan leíró és tudományosan értékelő részek is, amelyek sokkal olvasmányosabbak és egyben izgalmas, tudományos kalandokat jelentenek az olvasó számára (például a „A feltárások eredményei és jelentősége” című)

Tolnai Gergelynek, a Vármúzeum munkatársának rövid bevezetője mutatja be a könyv történeti és

*Nagy Emese, Az Esztergomi Királyi Palota
Az 1934-1969 között végzett régészeti ásatások
eredményei. (The History of the Royal Palace of
Esztergom).*

Magyar Nemzeti Múzeum,
Magyar Nemzeti Múzeum Esztergomi Vármúzeuma, 2018,
(ISBN978-615-5209-96-3)
367 old, 146 szövegközti kép, 112 képtábla

Vukov Konstantin • Nagy Emese: *Az Esztergomi Királyi Palota. Az 1934-1969 között végzett régészeti ásatások eredményei.*

kutatástörténeti vonatkozásait, utalva Nagy Emese szakmai pályafutására is. Ezt követi az eredeti munka bevezetője, amelyben a szerző az ásatások és a feldolgozás céljairól és irányelveiről írt. A kötet mintegy befejezéséként a kiadó csatolta az eredeti műnek, mint kandidátusi értekezésnek Entz Géza és Györffy György által készített opponensi véleményét és Nagy Emese válaszát is. Az egykori opponensek személye, a korszak legkiemelkedőbb középkoros történésze és művészettörténésze, is jól mutatja, hogy a disszertáció megírása idején is már milyen fontos mű volt ez.

A kötet legnagyobb terjedelmű részében Nagy Emese bemutatja az 1930-as évek szenzációs régészeti felfedezéseit, majd részletesen, az ásatási dokumentáció válogatott elemeivel végigkíséri az 1960-as évek ásatásait. Ezt követi a részletes irodalom és rövidítésjegyzék, az angol rezümé és sajátos módon a már említett opponensi vélemények és a jelölt válasza a kandidátusi értekezésre utalva. A vaskos kötetet a képtáblák (112 lap!) zárják, amelyek közé a szerkesztők olyan képeket is beválogattak, amelyek a Nagy Emese által bemutatott helyszíneket mai állapotukban jelenítik meg.

A kiadó nagy érdeme, hogy a disszertáció eredeti szerkezetét kissé módosítva, sokkal használhatóbbá, áttekinthetőbbé tették a képanyagot. Az eredeti munkában az összes kép a szövegrész végén volt. A megjelenéshez, gondos elemző munkával az ásatási rajzokat a szöveg közé szerkesztették, amivel a megértés, használat könnyebbé vált. A most megjelent munka azonban sokkal több, mint csupán a feltárt régészeti részletek dokumentálása. Néhány érdekes szakmai részt is bemutatásával érzékeltetni lehet azt is, milyen nagyszabású ez a könyv, és mennyire fontos általános kérdéseket is felvet..

Az ásatás módszertani hitvallása a II. fejezet 2. pontjában olvasható „A feldolgozás módjai” részben: *„Az időben és területileg is kiterjedt ásatás eredményeinek ismertetésénél a feldolgozás módjára két lehetőség kínálkozott: vagy a korszakonkénti, vagy a terület-egységenkénti ismertetés. A korszakonkénti tárgyalásnál a régészeti összefüggések kevésbé fejthetők ki, az ásatási egységenkénti ismertetésnél az építéstörténeti-történeti összefüggések szétválaszthatóbbak, nehezebben követhetőek. Végül is, ellentétben feldolgozásunk első, „régészetibb” megfogalmazásával - a korszakonkénti ismertetés mellett döntöttünk, de úgy, hogy a vizsgált területet négy, részben tartalmilag is különválasztható egységben, de ezen belül az eredmények kronológikus csoportosításában (a kora Árpád-kor, az Árpád-kor, majd végül a 14-16. század feltárt emlékei) tárgyaljuk. Ezzel reményeink szerint világosabbá válnak a tartalmi-történeti összefüggések, de nem sikkadnak el az elsődleges bizonyító értékű régészeti megfigyelések sem.”*

A kötet néhány részét pedig annak érzékeltetésére emelem ki, hogy mennyire alaposan és tárgyilagosan írta le a szerző a kutatás eredményeit és a tudományok következtetéseket.

Már a 30-as években is foglalkoztak a Várhegy terepviszonyaival és a középkori állapot lehetséges helyzetével (Várnai Dezső rajzát közli is a tanulmány). Emiatt külön fejezetet olvashatunk (III. D.) „Az esztergomi Várhegy kora Árpád-kori topográfiája az eredeti terepszint rekonstrukciója alapján”. Ebben jól nyomon követhető, hogy az elődök munkája is már milyen fantasztikus teljesítményt mutat. Ma is szemmel is bámulatra méltó, hogy a régi térképeknek, főként Krey 1756-os felmérésének és metszeteinek részletei milyen pontosak. Nagy Emese ugyanis ezeket összenézte mai (pontosabban az akkori) szintekkel, ezzel is kontrolálva a régebbi dokumentációt. Ez a művelet segítette a szerzőt néhány igen jelentős megállapítás megfogalmazásában. Ezzel a palota együttes elhelyezkedését a Várhegyen az európai rezidencia építészet összefüggéseiben is értékelni tudta. Másrészt a terület áttekintése során, a szintviszonyok elemzése alapján, arra a következtetésre jutott, hogy a legmagasabb helyen állhatott a korai királyi rezidencia. *„A terepszint fent leírt alakulásából több következtetést lehetett levonni. Valószínűnek tarthatjuk, hogy Géza, esztergomi megtelepedése idején először csak a hegynek ezt a kiemelkedő részét foglalta el, itt építette fel első szálláshelyét, s a titulusa alapján a korai térítésekhez kapcsolható Szent István protomártír kápolnát”* - írta Nagy Emese. Csak a királyi udvar kiterjeszkedésével kezdtek meg még Szent István korában a déli rész bevonása a királyi palota területébe.

Egy másik nagyon fontos része a munkának az ún. kaszárnya Nagy Emese által végzett kutatása. Legfontosabb megállapítása az volt, hogy ez az épület mindenütt tartalmaz középkori falakat. Ehhez nagyon gondos dokumentálta az udvar felőli falrendszert, a lépcsők helyzetét. A kutatás kitért a Duna felőli falköz helyiségeire is, amelyből azt a döntő következtetést vont le a szerző, hogy a 15. század bővítésének ter-

Vukov Konstantin • Nagy Emese: *Az Esztergomi Királyi Palota. Az 1934-1969 között végzett régészeti ásatások eredményei.*

méke ez a rész. A felmenő falak kutatására – a korabeli régészeti vizsgálatok korlátai miatt – viszont már nem került sor. Ezt a munkát Horváth István végezte el, amely eredményeképpen a nagy palotaszárny építészeti képe rajzolódott ki. E munkák során ugyanakkor kiegészítést és megerősítést nyertek Nagy Emese periodizációs megállapításai.

Utolsónak a Szent Vid titulus és a „bazilika” azonosításának tudományos problémáját hoznám fel példaként, mert ebben az esetben éppen a napjainkban is folyó ásatások derítették fényt a megoldásra (III. E fejezet). „*A Szent Vid titulusnak ez az első és egyetlen előfordulása az Esztergomra vonatkozó forrásokban, ezért a templom helyének meghatározása sok gondot okozott a kutatóknak.*” A kritikus szövegrész: „*in Basilica beati Wythi martiris de promontorio Castris Strigoniensis, que est Capella Strigoniensis ecclesie*” -amiből csak a Szent Vitus/Vid azonosítás volt biztos. Nagy Emese ennek kapcsán bemutatta mindazt a sok véleményt, amit az azonosítás kapcsán megfogalmaztak. Ebben az összefüggésben nem is az a legfontosabb itt, hogy sikerült-e jól megoldani az azonosítást, hanem az, hogy Nagy Emese példászerű tudósi magatartással nyilatkozik saját nézeteiről és a további kutatási lehetőségekről: „*A Szent Vid bazilika kérdésében felsorakoztatott érvek és ellenérvek között ingadozva mi magunk korábban inkább az (alagsori körkápolna) azonosítás lehetőségét vallottuk, bár rövid időre véleményünkben meg is inogtunk. Jelen feldolgozásunk kéziratában az általam összegyűjtött érvek inkább a Szent Vid bazilika és a várkápolna azonosítása mellett szólnak. De ezzel együtt azt is leszögezhetjük, hogy a sok kérdőjelet magában hordozó kérdésben csak új, egyértelmű adat felbukkanása hozhat végleges megoldást. Erre azonban nincs sok remény.*” Ebben az utolsó megállapításban, szerencsére, nem volt igaza. Sajnos nem érthette meg, hogy nemcsak remény, hanem bizonyosság is lett, hiszen a kápolna maradványai mégiscsak előkerültek.

Összefoglalva kijelenthetjük, hogy hiánypótló és példaértékű szakmunka vált hozzáférhető a szakmai érdeklődők, kutatók számára. A nagy energiákat igénylő, pontos szerkesztés, a képek szöveg közé fűzése, a táblák összeállítása és a hivatkozások gondos pontossága különösen emeli a könyv használhatóságát és értékét. Köszönet érte a Nemzeti Múzeumnak, a MNM Esztergomi Vármúzeumának. Rezi Kató Gábor igazgatónak sikerült beilleszteni ezt a publikációt az *Árpád-ház Program*-ba és ezzel megoldódott az anyagi források biztosítása. Horváth István szakmai tanácsaival, az olvasószerkesztőként megnevezett Bertók Krisztina pedig lelkiismeretes munkájával segítette a megjelenést. Az ő munkája valószínűleg sokkal többet jelentett, mint az egyszerű olvasószerkesztői feladatok elvégzése. Nem hagyható ki a képszerkesztés gondos elvégzése sem, ez Vígh Zoltán munkája volt. Az ő közreműködésüknek és még számos munkatárs segítségének köszönhető, hogy egy igazán alapvető munka jelent meg olyan minőségben, amelyet indokol a bemutatott emlék jelentősége és amely méltó Nagy Emese tudományos munkásságához.